

LA TOPONÍMIA DELS MAPES DE L'INSTITUTO GEOGRÁFICO NACIONAL RELATIUS A CATALUNYA. L'ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Joan TORT I DONADA

1. *Introducció.* L'any 1984 veien la llum els quatre fulls corresponents al bloc número 389 del MTN.25¹ de l'Institut Geogràfic Nacional (IGN), referits a la zona de Tàrraga. Aquests quatre fulls marcaven, de fet, una fita en la història de la cartografia relativa a Catalunya, en el sentit que poden ésser considerats com els primers mapes de l'Estat espanyol inclosos en una sèrie oficial que es publiquen amb la toponímia catalana correcta. Amb llur publicació començava a cristal·litzar un llarg procés —no exempt de dificultats, malentesos i despropòsits— gestat durant molts anys, i s'iniciava de fet una nova etapa en el tractament de la toponímia dels mapes catalans de l'IGN. Pràcticament dos anys després de la publicació d'aquells primers fulls, el procés de correcció sembla ja plenament consolidat —n'és testimoni el total de 34 fulls publicats fins a la data present—, i les expectatives pròximes se situen en una línia de manteniment i millora del procediment actual. Tot seguit examinarem detalladament la situació que hem deixat apuntada.

2. *Examen succint dels antecedents.* Tradicionalment la toponímia ha resultat ser el menys acurat dels aspectes de la cartografia oficial de l'Estat espanyol; el desgavell en aquest sentit ja ve de lluny —gairebé ens podríem remuntar als mateixos inicis de les sèries d'abast general—, i ha arribat fins als nostres anys vuitanta: cal tenir present que la normalització toponímica d'altres sèries oficials, com ara les del Servicio Geográfico del Ejército, sembla encara llunyana. Pau Vila, l'any 1934, analitzà pormenoritzadament el dit desgavell en una sèrie d'articles periodístics en els quals citava alguns exemples escruixidors². Uns exemples que, malauradament, s'anirien repetint en la cartografia de les dècades posteriors. L'esmentat autor arribava a detectar uns percentatges d'errades toponímiques de l'ordre del 65% del total de topònims del mapa, tant per a l'escala 1:100.000 com per a l'escala 1:50.000.

D'acord amb les dades aportades per Andreu Romà³, el primer antecedent de la tasca de correcció dels mapes de l'Institut Geogràfic Nacional referits a Catalunya es remunta al 1954, i consistí en la revisió de dinou fulls de la sèrie 1:50.000 del

Mapa Topogràfic Nacional pertanyents a la zona pirinenca i pre-pirinenca. La tasca va ser empresa a iniciativa del Dr. Lluís Solé i Sabarís, i portada a terme per la Secció de Geografia del Centre Excursionista de Catalunya; en conjunt hi col·laboraren dotze persones. El treball fou presentat el 1954 al II Congrés Internacional d'Estudis Pirinencs, però en darrera instància no va passar de tenir un mer valor teòric i testimonial, car no va arribar a tenir projecció en la toponímia dels mapes al·ludits.

L'any 1972 tornen a activar-se les tasques de correcció dels mapes oficials. Ara el motiu és la revisió toponímica d'un bloc de quatre fulls del MTN.50 (149-Isil, 150-Noarre, 181-Esterri d'Àneu, 182-Tírvia) que, confegit en un sol full, constituirà el mapa commemoratiu de l'excursionisme català, fet en ocasió del centenari del Centre Excursionista de Catalunya. El mapa esmentat, que va veure la llum l'any 1977, pot ésser considerat com el primer mapa de l'IGN publicat amb la toponímia catalana correcta, tot i no pertànyer a una sèrie oficial.

A començament de 1975, i novament per iniciativa del Dr. Solé i Sabarís i del Sr. Joan Triadú, s'emprengué amb caràcter sistemàtic la correcció del MTN.50, en la qual hi col·laboraria un remarcable nombre d'excursionistes, estudiosos locals i professors de català, amb la coordinació d'Andreu Romà. Es treballà sobre un total de divuit fulls més, prenent com a base els corresponents fulls publicats a aquesta escala (i d'altra banda, ja excessivament anacrònics). La tasca, malgrat tot, tingué novament un caràcter testimonial, ja que l'IGN no té previst de reeditar, per ara, els fulls a escala 1:50.000, a pesar que la majoria té una antiguitat superior a trenta anys.

Amb motiu del lliurament a l'IGN de tot el material corregit a escala 1:50.000, l'any 1978, es va demanar oficiosament a les persones que hi havien intervingut llur col·laboració en la correcció de la toponímia dels mapes a escala 1:25.000 (MTN.25) —que pocs anys abans s'havien començat a publicar— així com la dels mapes provincials a escala 1:200.000, i també en d'altres iniciatives connexes. S'encetava d'aquesta manera una nova etapa, que permetia d'augurar una millora efectiva i progressiva en la toponímia de la cartografia oficial de l'estat. Amb aquesta confiança s'emprengué la correcció de diversos blocs de fulls del MTN.25: 221-Portbou, 445-Cornudella de Montsant, 446-Valls, 220-Agullana, etc. Tanmateix, a la pràctica no es donava una correspondència entre els plantejaments (i els treballs de correcció fets sota aquests plantejaments) i els resultats: l'any 1978 es reeditava el full del MTN.50 nº 150 (Noarre), on tan sols es recollí parcialment la correcció del 1972, i l'any 1980 aparegué el full provincial de Lleida, en el qual solament s'incorporava entre un 20% i un 25% de les correccions proposades en el treball de revisió⁴. Així doncs, la manca de concordança entre les expectatives creades i els resultats concrets, amb la decepció consegüent, hipotecava seriosament la possibilitat de dur a terme una tasca de revisió eficaç en els termes que hom havia previst.

Malgrat els desencisos, la correcció del MTN.25 continuà endavant; aleshores encara no s'havia publicat cap full dels que havien estat sotmesos a revisió, de manera que no hi havia perquè suposar que en aquesta escala es repetirien els desenganys d'altres escales. Progressivament es van corregint nous fulls, a la vegada

que es registra una voluntat d'institucionalitzar el procés; així tenim que el Servei Cartogràfic de la Generalitat (més endavant Institut Cartogràfic de Catalunya) va centralitzant els treballs de correcció, fet que permet dotar-los d'un caràcter més sistemàtic⁵. En aquest context s'ha de situar la correcció, l'any 1983, de les primeres proves d'impremta d'un bloc del MTN.25 prèviament revisat; ens referim al bloc n.º 389-Tàrrrega, els quatre fulls del qual (389-I Mollerussa, 389-II Tàrrrega, 389-III Les Borges Blanques, 389-IV Belianes) veieren la llum just uns anys després. Una breu anàlisi mostrava que s'hi recolliren totes les correccions i esmenes que hom havia proposat. S'acomplia així, com ja hem avançat al principi, una fita històrica en la cartografia oficial espanyola relativa a Catalunya.

3. *La situació actual i les perspectives pròximes.* Durant 1984 i 1985 ha aparegut un total de 34 fulls catalans del MTN.25 amb la toponímia correcta, que relacionem al final de l'article. El procediment de treball sembla ja definitivament encarrilat, ja que sobre la base de l'experiència de les primeres correccions hom ha anat introduint totes les millores que les circumstàncies han permès. Així doncs, si comparem els primers fulls de la nova etapa amb els que s'han editat darrerament podrem detectar en aquests certes innovacions, com per exemple una major cura en els noms perifèrics del mapa, la inserció d'una llista d'equivalències de noms genèrics més adequada o, fins i tot, un increment de la densitat toponímica. Sobre aquest darrer punt hem d'assenyalar que alguns mapes recentment publicats han estat objecte d'una substancial millora, quant al nombre de topònims, en la fase de correcció de proves. La dita millora, tanmateix, ha hagut de limitar-se a aquelles zones de Catalunya sobre les quals es disposa d'una bona base toponímica preexistent (i generalment fixada en cartografia a escala 1:5.000, 1:10.000 o 1:25.000), que són, encara a hores d'ara, una minoria amb relació al conjunt del territori català. D'altra banda cal subratllar que la major part de les esmenes han estat fetes a darrera hora (això és, damunt la prova d'impremta final), ja que la precarietat de les bases de treball originals feia impossible d'efectuar correccions amb certesa en el seu moment.

Les expectatives actuals dins l'escala 1:25.000 se situen en la línia de continuar el programa de publicació establert, bo i perfeccionant en la mesura del possible el nivell toponímic assolit fins a la data. No s'ha d'oblidar que, malgrat els progressos aconseguits, alguns mapes recents segueixen evidenciant mancances o inconseqüències greus. Per citar uns exemples, tenim el cas dels quatre fulls que componen el bloc n.º 446-Valls, els quals van aparèixer en «versió original» —és a dir, sense correcció en cap fase—, amb una toponímia pròpia dels millors moments de l'etapa anterior; o bé el cas de diversos fulls que han aparegut sense el respectiu apartat de vocabulari, o mancats de correcció en la portada, o fins i tot la circumstància que algun full ha aparegut sense haver estat corregida la prova d'impremta final. Independentment, però, d'aquestes anomalies, l'apartat que ara per ara requereix una major dedicació és, pròpiament, el contingut toponímic del mapa, en vista a evitar unes excessives disparitats de densitat de noms d'uns mapes a altres i assolir una uniformitat de tractament. I és aquest apartat, en definitiva, el que resultarà més directament beneficiat del canvi de mètode de treball que s'ha començat a introduir

a nivell de les primeres fases dels fulls en formació, i que es reflectirà en la pràctica una vegada hagin aparegut tots els fulls ja corregits però pendents de publicació. El nou mètode, a diferència de l'anterior —que implicava la correcció de les versions toponímiques de camp aplegades pels equips de treball de l'IGN— pressuposa la recollecció directa dels topònims per part d'equips de treball autòctons, coordinats per l'ICC. Des de 1985 la toponímia de tots els mapes que s'inicien és tractada d'aquesta manera, i és de desitjar que aviat puguem disposar dels primers fruits.

Pel que fa a la cartografia de l'IGN a altres escales, hem de dir que malgrat que el MTN.25 sembla gaudir, en aquests moments, de caràcter prioritari, no s'ha de descartar l'aparició d'edicions actualitzades de fulls d'altres sèries (previsiblement els conjunts provincials a escala 1:200.000). De tota manera, vist el tractament actual de la toponímia a nivell del MTN.25, hom confia que en aquestes altres sèries es prendrà com a referència el pla de treball seguit per a l'esmentat MTN.25, i s'evitarà així de recaure en els errors i despropòsits d'etapes anteriors.

A manera de resum estadístic assenyalarem que, a finals de 1985, s'havien publicat 57 fulls del MTN.25 (el total per a Catalunya és de 320 fulls), dels quals 34 corresponien a la segona etapa, és a dir, havien aparegut amb la toponímia correcta. Per altra banda hi ha 119 fulls més en preparació, 49 dels quals ja han estat corregits en proves —i són, per tant, d'aparició imminent.

1. MTN.25 i MTN.50 són les sigles, respectivament, del *Mapa Topogràfic Nacional* a escala 1:25.000 i a escala 1:50.000.

2. Aquests articles han estat recopilats a Pau VILA, *La divisió territorial de Catalunya. Selecció d'escrius de geografia-I*, Barcelona (Curial, «Biblioteca de Cultura Catalana», 31), 1979.

3. Andreu ROMA i ESPÍ, *La correcció de la toponímia dels mapes de l'Institut Geogràfic Nacional, dins Comunicacions presentades al V Congrés Excursionista Català*, 110 a 118, Barcelona (Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya), 1982.

4. Vegeu Andreu ROMA i ESPÍ, *Report sobre les correccions proposades per al mapa provincial a escala 1:200.000, full de Lleida, i com han estat acceptades per l'Institut Geogràfic Nacional*, dins «Butlletí interior de la Societat d'Onomàstica», II, 27 a 30, 1980.

5. Vegeu «Butlletí interior de la Societat d'Onomàstica», XVI, 30 i 31, juny 1984.

(ANNEX I)

Relació de fulls del MAPA TOPOGRÀFIC NACIONAL DE L'IGN, a escala 1:25.000, relatius a Catalunya, publicats amb la toponímia correcta ()*

221-I Portbou (1985); 258-I Figueres (1985); 296-III-Sarrià de Ter (1985); 297-I L'Estartit (1984); 297-III Montgó (1984); 332-I Vic (1985); 332-II Sant Julià de Vilatorrada (1985); 333-I Anglès (1985); 360-I Bellcaire d'Urgell (1984); 360-II Agramunt (1984); 360-III Bellví (1984); 360-IV Ivars d'Urgell (1984); 361-I Guissona (1984); 361-II Torà (1984); 361-III Cervera (N) (1984); 361-IV Sant Ramon (1984); 389-I Mollerussa (1984); 389-II Tàrraga (1984); 389-III Les Borges Blanques (1984); 389-IV Belianes (1984); 390-I Cervera (1984); 390-II Sant Guim de Freixenet

(1984); 390-III Guimerà (1984); 390-IV Santa Coloma de Queralt (1984); 392-II Castellar del Vallès (1985); 472-II Reus (1985); 473-I Tarragona (1985); 473-II Torredembarra (1984); 473-III Salou (1984); 497-II Mas de Ponç (1985); 497-III Xerta (1985); 497-IV El Perelló (1985); 498-I L'Hospitalet de l'Infant (1984); 498-III Sant Jordi d'Alfama (1984).

(*) A desembre de 1985

(ANNEX II)

Relació de fulls del MAPA TOPOGRÀFIC NACIONAL de l'IGN, a escala 1:25.000 relatius a Catalunya, publicats amb la toponímia incorrecta ()*

259-I Roses (1980); 259-II Cap de Creus (1979); 259-III Far de Creus (1979); 334-I Girona (1983); 334-II La Bisbal d'Empordà (1975); 334-III Cassà de la Selva (1975); 334-IV Palamós (1975); 335-I Begur (1975); 335-III Palafrugell (1975); 394-I Canet de Mar (1978); 394-II Calella (1978); 394-III Arenys de Mar (1978); 446-I Valls (1983); 446-II Vila-rodona (1983); 446-III El Morell (1983); 446-IV Roda de Barà (1983); 448-I Castelldefels (1976); 448-II El Prat de Llobregat (1976); 448-III Vallcarca (1976); 547-I Sant Carles de la Ràpita (1980); 547-II Villafranco del Delta (1980); 547-III Alcanar (1980); 547-IV Far de la Banyà (1980).

ELS CARRERS DE REUS

L'Ajuntament de Reus ha publicat (gener del 1986) una *Guia de carrers. Els noms actuals dels carrers de la Ciutat*, on consten en dues columnes el nom antic i l'actual. La majoria de les variacions responen a criteris ben fonamentats. Així, ha estat afegida en quasi tots els casos la preposició «de» (i l'article quan calia) lligant el nom propi del carrer amb el genèric («carreró Abadia» esdevé correctament «carreró de l'Abadia», etc.). (Però la preposició ha estat bandejada davant els noms de masos: «carrer Mas de l'Abelló» no varia. ¿Perquè no «carrer del Mas de l'Abelló?»: hi ha 10 casos similars.— En un sol exemple s'ha respectat l'article personal tradicional («carrer d'En Vilà»), i no ha estat recuperat en dotzenes d'altres casos. Altres curiositats: la «rambla» d'Aragó esdevé «riera» d'Aragó (però segueix essent «rambla» i no «riera» amb aigua?). Hi ha un «carrer de Manuel Hugué»: ¿es deu referir a «Manolo»? El carrer «d'Ausiàs March» ha vist el seu nom desfigurat en «Ausias Marc» (influència de la GEC); Rafel de Casanova ha estat transformat en «Rafael» (i no ens cansarem de protestar contra aquest falsejament). Estranyament el «carrer Orient» es diu ara «carrer de l'Orient»; i, en canvi, el «carrer Ponent» ha passat a «carrer de Ponent».— Alguns personatges han estat eliminats ara del nomenclàtor: cosa inevitable. Per ex. la plaça de Pius XII és ara «de les oques» (unes oques contemporànies); però no pas per anticlericalisme del Consistori reusenc, que ha respectat més de 50 noms dedicats a sants o santes, i 15 a la Verge —on «Verge» ha estat metòdicament metamorfosat en «Mare de Déu» (com si «Verge» fos incorrecte), salvant el cas, és clar, del carrer «de la Verge Maria»; i carrers patrocïnats per cenobis —en uns casos hi ha estat afegit la precisió: «del Monestir de Poblet»,— i en d'altres no s'ha jutjat convenient: «carrer de Santes Creus», «c. de Scala Dei»...— Però, com deia el poeta clàssic, la crítica és fàcil, i l'art és difícil. I ja voldríem que tots els ajuntaments catalans seguíssim el bon exemple del de Reus.